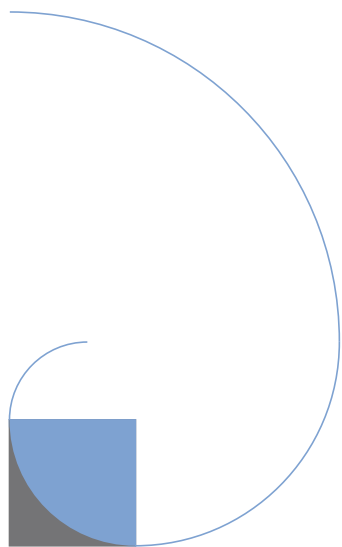
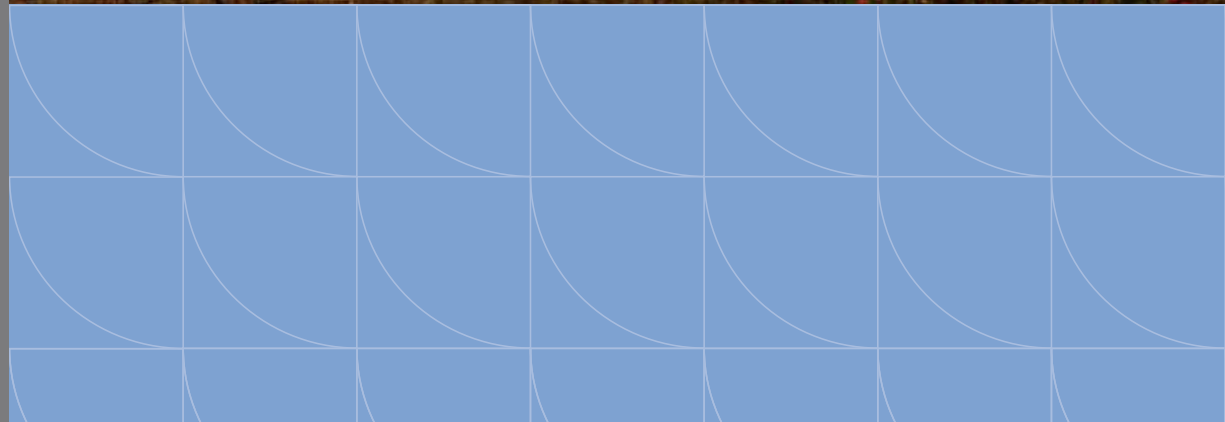

Cultuurhistorisch advies
BSG Hattem

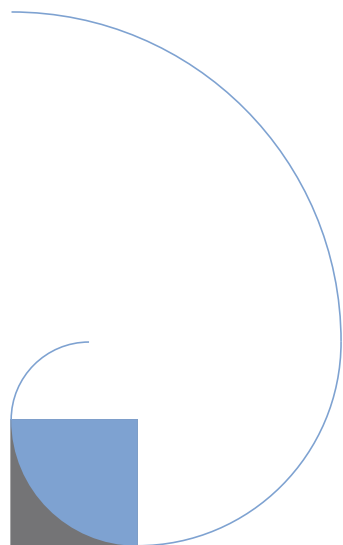
GELDERS GENOOTSCHAP

Cultuurhistorisch advies BSG Hattem

Colofon

Simon van de nBergh
Gelders Genootschap
April 2010

Gelders Genootschap

*Vereniging tot bevordering en instandhouding van de
schoonheid van stad en land*

Zypendaalseweg 46

Postbus 68

6800 AB Arnhem

T: 026-4421742

www.geldersgenootschap.nl

Inhoudsopgave

1. Het beschermd stadsgezicht Hattem	5
1.1 Inleiding	5
1.2 Aanleiding	5
1.3 Methode	5
1.4 Opzet van dit advies	6
1.5 Spanningsveld	6
2. Nederzettingsgeschiedenis	7
2.1 De tijd vóór de vesting	7
2.2 Ontstaan en opzet van de vesting	8
2.3 Ontwikkelingen in de vesting vanaf 1672	9
3. Huidige ruimtelijke karakteristiek	11
3.1 Vestingstad als geheel	11
3.2 Deelgebieden	12
3.2.1 Het centrum van het centrum	12
3.2.2 de randen van het centrum	13
3.2.3 Het Tinneplein e.o.	13
3.2.4 Vestingswerken	14
4. Bouwstenen voor de cultuurhistorische paragraaf	15
4.1 Vesting als geheel	15
4.2 Deelgebieden	15
4.2.1 Hart van het centrum	15
4.2.2 De randen van het centrum	15
4.2.3 Het Tinneplein e.o.	15
4.2.4 Vestingwerken	16
5. Tot slot	16
Bijlage 1	17
ontwikkeling van Hattem op historische kaarten	

1. Het beschermd stadsgezicht Hattem

1.1 Inleiding

Het centrum van Hattem is cultuurhistorisch waardevol. Dat is zonder meer te voelen na een bezoek, maar het is ook formeel bekrachtigd met de aanwijzing tot beschermd stadsgezicht door het rijk in 1972. In dit advies worden de cultuurhistorische kwaliteiten van het stadje binnen de vesting beschreven en zodanig geordend dat het mogelijk is om tot een beschermend bestemmingsplan te komen dat recht doet aan de historische kwaliteiten.

Het beschermd stadsgezicht van Hattem omvat het hele gebied van het centrum dat binnen de cirkel Grote Gracht, Kleine Gracht, Geldersedijk, Bevrijdingsweg, Nieuweweg valt. De exacte begrenzing loopt ter plaats van de Grote Gracht en de Kleine Gracht zodanig dat het wegprofiel nog bescherming geniet. Ter hoogte van de Geldersedijk en de Nieuweweg is dat niet het geval. Bij de Bevrijdingsweg steekt de begrenzing schuin de weg over. Grofweg houdt deze begrenzing in dat de hele vesting inclusief muur, wallen en omgrachting beschermd is.

Afbeelding 1 – De vesting van Hattem. Met rood is bij benadering de begrenzing van het rijksbeschermd stadsgezicht aangegeven. (bron: Google Earth)

De motivatie voor de rijksbescherming is opgenomen in de toelichting bij het voorstel tot vaststelling van het beschermd stadsgezicht. Als waardevol worden onder meer gekenmerkt ¹ :

- de nagenoeg volledige, oorspronkelijke stedenbouwkundige opzet
- het historische karakter van het stadsbeeld als geheel
- het grote aantal monumenten
- de gaaf bewaard gebleven schaal van de bebouwing en de variatie daarbinnen
- de duidelijk beleefbare hoogteverschillen

Hoewel het in de toelichting wat uitgebreider wordt geformuleerd, kan hiermee dus worden vastgesteld dat de vesting Hattem een cultuurhistorisch waardevolle plaats is.

1.2 Aanleiding

De aanleiding voor dit advies is te vinden in de wens van Hattem om tot een nieuw beschermend bestemmingsplan te komen.

Dit nieuwe plan moet vanwege de rijksbescherming aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed worden voorgelegd. De gemeente Hattem heeft het Gelders Genootschap gevraagd voor het 'vervaardigen van een adviesrapport ten aanzien van het opnemen van een beschermd stadsgezicht in het bestemmingsplan'.

In dit rapport wordt een beknopte ontwikkelingsgeschiedenis weergegeven, de huidige ruimtelijke karakteristiek beschreven en worden bouwstenen geformuleerd die gebruikt kunnen worden bij het aanpassen van het bestemmingsplan.

1.3 Methode

Het Gelders Genootschap stelt dit advies op met behulp van een drietal activiteiten:

1. Literatuur- en kaartstudie

Met behulp van bestaande literatuur – dus geen primaire bronnenonderzoek – zijn de belangrijkste historische ontwikkelingen onderscheiden en geordend. Wij raden aan om naast dit rapport ook kennis te nemen van de door ons in de bijlage opgenomen literatuur.

Met name de beschrijving in het oude bestemmingsplan, de Archeologienota en de Archeologische Waarderingskaart Hattem zijn bijzonder bruikbaar.

2. Veldwerk

Voor het veldwerk is iedere straat in het gezicht bezocht en zijn karakteristieke en detonerende elementen vastgelegd. Het veldwerk helpt te bepalen welke restanten er die van de ontwikkelingsgeschiedenis van de stad zichtbaar maken. Daarnaast zijn sommige structuren of karakteristieke gemakkelijker waarneembaar in het veld dan vanaf een kaart.

3. Excursie met betrokkenen

Tijdens de excursie met de gemeente en adviseurs zijn de resultaten van de bovenstaande twee onderdelen gedeeld en ter discussie gesteld. Deelnemers aan de excursie; twee ambtenaren van de gemeente, adviseurs van stedenbouwkundig bureau Witpaard, twee adviseurs en een stagiair cultuurhistorie van het Gelders Genootschap, de rayonarchitect van de welstandscommissie (eveneens Gelders Genootschap) en een ambtenaar van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

1.4 Opzet van dit advies

Dit advies begint na dit inleidende hoofdstuk met de belangrijkste historische ontwikkelingen (hoofdstuk 2). Daarna komt de huidige ruimtelijke karakteristiek aan de orde (hoofdstuk 3). In het daarop volgende hoofdstuk wordt een aantal bouwstenen aangereikt die kunnen dienen bij het maken van een bestemmingsplan. In deze laatste twee hoofdstukken zal overigens zowel op het niveau van het gezicht als geheel als op het niveau van deelgebieden gekeken worden. Het advies sluit af met een conclusie en samenvatting. Waar dat nodig of nuttig is, zal het verhaal ondersteund worden met referentiebeelden.

1.5 Spanningsveld

Op de omslag van dit rapport staat een foto van een regenboog boven Hattem. Deze foto verbeeldt verder nog onderdelen van de groene vestingwerken, daarachter de lagere woonhuizen van de rand van de stad en daarachter weer de monumentale kerk.

De keuze voor deze foto is niet toevallig.

Een regenboog is alleen zichtbaar wanneer regen, zon en de waarnemer een bepaalde positie ten opzichte van elkaar hebben. Zonder de schijnbare tegenstelling van het materiële (regen en zon) en de opstelling van de waarnemer is de fraaie regenboog eenvoudigweg onzichtbaar.

In het beschermde stadsgezicht van Hattem is het niet anders. Hier gaat het erom de spanning tussen oud (cultuurhistorische waarden) en nieuw (stimuleren van gewenste ruimtelijke ontwikkelingen) inzichtelijk te maken door de juiste opstelling. Alleen met de juiste opstelling en helder inzicht kunnen de juiste keuzes tussen behoud en ontwikkeling gemaakt worden.

¹ Rijksdienst voor de monumentenzorg

Toelichting bij het voorstel tot vaststelling van een beschermd stadsgezicht ex artikel van de Monumentenwet.

Hattem, gemeente Hattem, met bijgevoegde kaart (1970)

2. Nederzettingsgeschiedenis

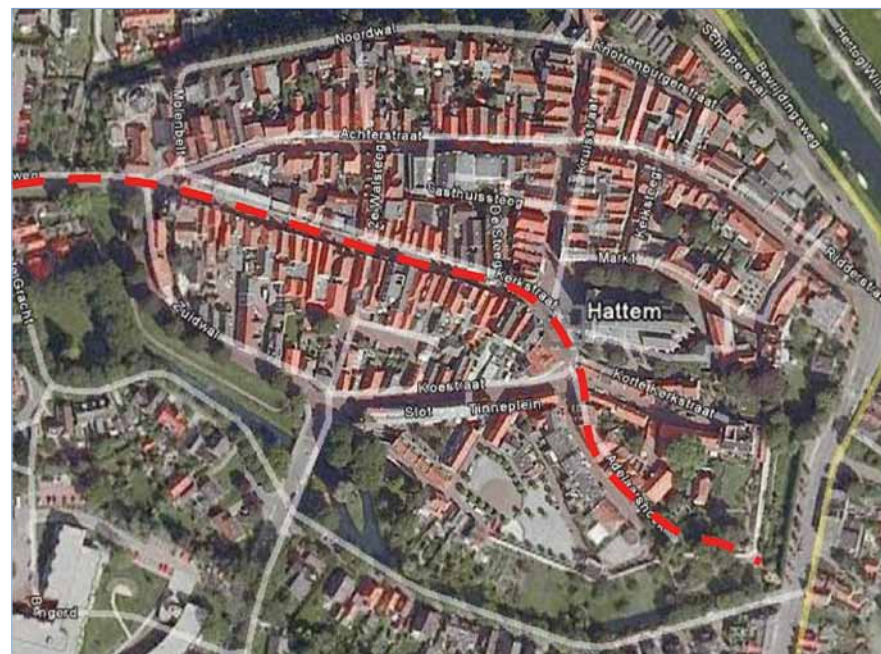
2.1 De tijd vóór de vesting

Het huidige Hattem – althans, het centrum dat nu het beschermd stadsgezicht vormt – is een geplande, militaire stad. Deze nieuwe kern ligt ongeveer een kilometer oostwaarts ten opzichte van de oudere nederzetting Hattem, die zich op de Gaedsberg aan De Waa(i) bevond. Gaedsberg was gelegen op de meest noordoostelijke uitloper van de Veluwe. De Waai, nu een oude, inactieve arm van de IJssel was destijds gewoon onderdeel van het dynamische, complexe riviersysteem. Deze locatie was op dat moment uitstekend: dicht op de landbouwgronden – door het reliëf zowel akker als weiland – en dicht bij viswater. Eind twaalfde eeuw (1176) was Hattem groot genoeg om een zelfstandig kerspel te vormen.

De dynamiek van de IJssel was uiteindelijk ook de reden om de stad oostwaarts te verplaatsen. Langzaam maar zeker verzandde de loop van de rivier, waardoor de hierboven beschreven unieke locatie van de nederzetting aan bruikbaarheid inboette. Dit noopte tot de oostwaartse verplaatsing naar de huidige locatie. In de literatuur wordt aangegeven dat deze al tussen 1200 en 1225 ingezet moet zijn. Onderdelen van de toren van de kerk dateren waarschijnlijk uit deze periode.

Deze verplaatsing zal niet in één keer hebben plaatsgevonden, maar een langzame oostwaartse verschuiving van het dorp hebben ingehouden. Wel zal het stichten van de nieuwe kerk op de locatie van het huidige Hattem de verplaatsing in een stroomversnelling hebben gebracht.

De locatie van de huidige stad is niet toevallig gekozen. Het is de meest noordoostelijke uitloper van de Veluwe. Over de zandige opduiking waarop de vesting ligt, moet al een oude, doorgaande weg hebben gelopen over het traject Dorpsweg-Kerkstraat-Adelaarshoek. Archeologische vondsten geven aan dat er al ruim voor de eerste vermelding van Hattem (891) menselijke activiteit in de omgeving was.

Afbeelding 2 - De vermoedelijke loop van de oude weg over de zandige opduiking.

2.2 Ontstaan en opzet van de vesting

In eerste instantie was de nederzetting op de huidige locatie beperkt van omvang: groot genoeg voor een eigen kerk, te klein om al stad te heten. Dat veranderde in 1299 toen Hattem stadsrechten kreeg van de graven van Gelre. In 1306 wordt er een versterkt huis gebouwd door graaf Reinald 1 van Gelre. Hoewel de exacte locatie niet bekend is, zal dit in de buurt van de Adelaarshoek of het Tinneplein gelegen hebben.

Met het verkrijgen van de stadsrechten komt de verstedelijking in de moderne zin van het woord van Hattem in een stroomversnelling. In 1350 wordt met toestemming van de Bisschop het Heilige Geestgasthuis gebouwd, in 1370 moet er een burcht met voorburcht geweest zijn en in 1395 werd de Vrijheid van Hattem een feit. Daarmee kregen omwonenden dezelfde rechten als de stedelingen. In de eeuwen daarop zullen de verdedigingswerken langzaam maar zeker vorm hebben gekregen. Zeker is dat de stukken van de muren uit ongeveer 1400 dateren, dat in de loop van de 15e eeuw rondelen aan drie van de vier poorten werden toegevoegd en dat in de 16e eeuw buiten de stad redoutes werden gebouwd. Naast defensieve werken kreeg de stad een nieuwe schandpaal, Waag en een vernieuwd stadhuis. Naast deze stedelijke functies kende de stad ook nog gewoon haar boerenbevolking: de stad kende tot in de 20e eeuw agrarisch functionerende stadsboerderijen.

De stad kent een vrij eenduidige, heldere opzet. In eerste instantie is het zinnig drie deelgebieden te onderscheiden: de stad buiten de muur, de stad binnen de muur en het kasteelterrein/Tinneplein. Op een later moment in dit advies wordt deze indeling verder uitgewerkt.

Het 'stadsdeel' zelf is buitengewoon rationeel verkaveld. Heel kort door de bocht zijn er twee oost-west verbindingen (Kerkstraat en Achterstraat) en twee noord-zuid verbindingen (1e, 2e, 3e Walsteeg en Kruisstraat). Deze rationele verkaveling is natuurlijk ideaal bij een belegering. Manschappen zijn snel door de stad te verplaatsen. Daarnaast is het door het beperkte aantal doorgangen zelfs mogelijk een deels gevallen stad te blijven verdedigen. Het kasteelterrein kende daarbinnen weer zijn eigen verdedigingswerken.

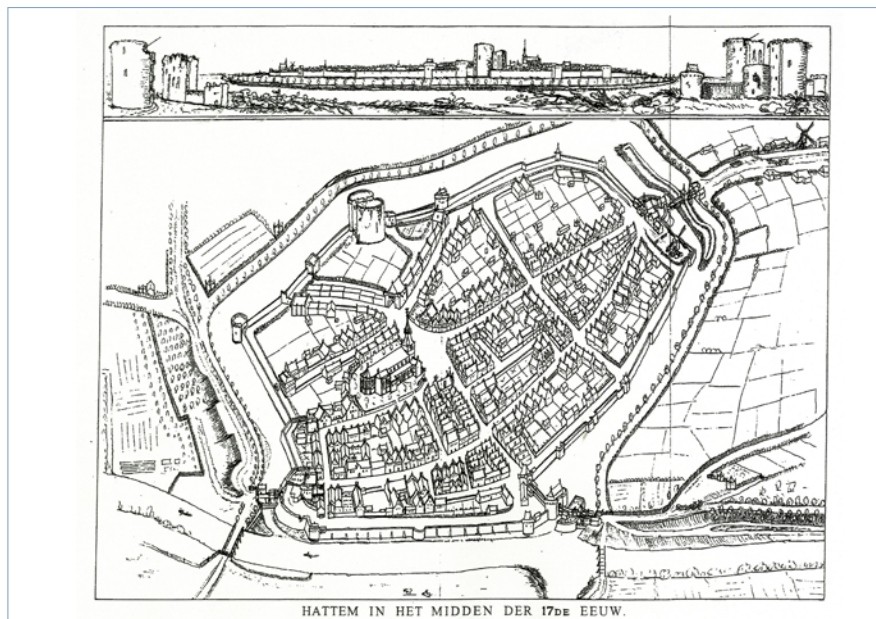
Afbeelding 3 – De drie onderdelen van de Middeleeuwse stad. De verdedigingswerken zijn niet gekleurd, het 'stadsdeel' is met rood aangegeven en het voormalige kasteelterrein met blauw

Afbeelding 4 – Hattem op de kaart van Van Deventer (tussen 1530 en 1580). Duidelijk herkenbaar zijn de lintbebouwing aan de Dorpsstraat en de aparte positie van het kasteel binnen de vesting. De noord- en zuidrand binnen de vesting zijn zo goed als onbebouwd.

Zoals vrijwel overal werd de stad bij de ommuring ruim in zijn jas gestoken. Er werd, met andere woorden geanticipeerd op de verdere groei van de stad. Dit leverde een afwisselend bebouwingsbeeld op. In de voorname Kerkstraat en de net wat minder voorname Achterstraat was al snel sprake van min of meer gesloten gevelwanden. De meer perifere delen van de stad kenden grotere open stukken en binnenplaatsen.

De vesting kende van het zuiden tot aan het noorden met de klok mee een dubbele gracht, die overigens in het midden van de 17e eeuw al verdwenen was. De binnengracht van deze twee is de huidige stadgracht, hoewel deze aanvankelijk breder was dan het slootachtige voorkomen van dit moment.

Afbeelding 5 - Hattem in het midden van de 17e eeuw. De kaart is ongeveer op het zuidwesten georiënteerd. De dubbele gracht is alweer verdwenen. Vooral de zuidzijde wordt nog gekarakteriseerd door open gebieden binnen de vesting.

2.3 Ontwikkelingen in de vesting vanaf 1672

Na het rampjaar 1672 raakte de 'Nederlandse' economie in ernstig verval. In verreweg de meeste steden leidde dit tot achteruitgang in de bevolkingsaantallen; alleen Amsterdam wist de inwonertallen enigszins op peil te houden. Hoewel dit in het laatste kwart van de 17e eeuw en de 18e eeuw moet hebben geleid tot onaangename maatschappelijke situaties en individuele drama's, heeft het ervoor gezorgd dat er in deze periode weinig stedelijke dynamiek was. Het rampjaar en de navolgende periode hebben er met andere woorden voor gezorgd dat de 17e eeuw – de periode van wereldhegemonie voor Nederland – in veel Nederlandse steden het nog betrekkelijk goed beleefbaar was. De volgende periode van sterke dynamiek volgde in Nederland pas in de 20e eeuw.

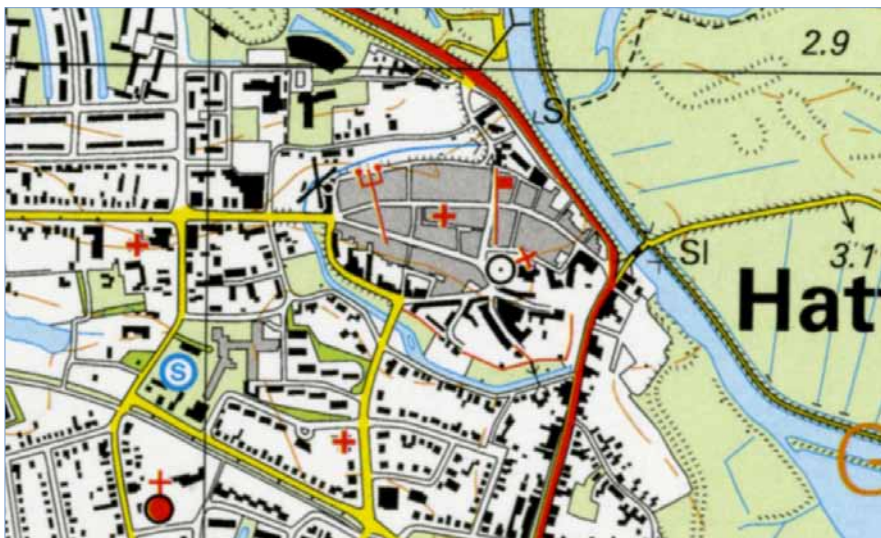
Zonder meer de belangrijkste verandering is de – in verhouding tot de omvang van de historische kern – enorme groei van de stad Hattem. Het schootsveld is dichtgezet en in de loop van de tijd is de stadgracht aanzienlijk versmald, omdat deze zijn verdedigende functie inmiddels had verloren. Ook is het open karakter van de periferie in de vesting enigszins verdwenen. Een aantal open plaatsen is inmiddels natuurlijk bebouwd. Het aardige is echter dat dit karakter nog wel heel behoorlijk beleefbaar is. Vanaf verschillende plaatsen kan men van buiten de omwalling door 'gaten' in de gevelwand binnenterreinen waarnemen. Een interventie van formaat is de invulling van het Tinneplein, het voormalige kasteelterrein. De huidige bebouwing rondom het Tinneplein en de inrichting van het terrein zijn gerealiseerd in het laatste kwart van de twintigste eeuw.

Het leiden van de doorgaande weg over het tracé Nieuweweg-Schippersweg door de vesting heeft geleid tot een ernstige aantasting van het verdedigende karakter van de stad. Wie daar nu de stad in en uit rijdt, heeft geen idee dat hij of zij zich eigenlijk in de vesting bevindt.

Ondanks deze veranderingen binnen en direct buiten de muren van de stad, is het niet overdreven om te stellen dat de huidige verschijningsvorm van de stad voor het grootste deel is terug te voeren op de periode tussen de stichting van Hattem en 1672. Hattem is dus een voornamelijk zeventiende eeuwse stad met een aantal twintigste eeuwse interventies.

Afbeelding 6 – Hatten ca 1910. De vesting heeft al veel weg van het huidige beeld. Het doorgaande karakter van de Schipperswal is nog beperkt. De bouw van een station leidt tot zuidwaartse stedelijke uitbreiding buiten de vesting.

Afbeelding 6 – Hatten ca 2004.

3. Huidige ruimtelijke karakteristiek

In dit hoofdstuk komt de huidige verschijningsvorm van het centrum van Hattem aan de orde. Eerst wordt de karakteristiek van de stad als geheel beschreven, daarna zal worden ingegaan op vier deelgebieden: het centrum van het centrum, randgebied de periferie van het centrum, het Tinneplein en de vestingwerken met hun buitenrand.

3.1 Vestingstad als geheel

De vestingstad als geheel is goed beleefbaar en presenteert zich enigszins verhoogd gelegen in het landschap aan de omgeving. Aan de oostzijde van de vesting is dit karakter echter minder goed beleefbaar. De vesting kent daar enkele doorbraken die het gesloten, omheinde karakter aantasten. De belangrijkste verstoring is de manier waarop de Schipperswal is vormgegeven. Wie zich over deze weg begeeft, heeft het idee buiten de vesting te lopen. In werkelijkheid loopt men hier binnen de oude vesting, over de weg tussen de laatste bebouwing en de voormalige stadsmuur. Het tegenwoordige Apeldoorns Kanaal en diens voorgangers fungeerden als gracht

Ook komt de bebouwing aan deze zijde van de stad te dicht op de vesting, waardoor er geen heldere scheiding is tussen het 'verdedigde' en 'onverdedigde' deel van de stad. Ook laat de kwaliteit van de bebouwing op deze plaats hier en daar te wensen over, hoewel de bebouwing met de minste kwaliteit zich net buiten de begrenzing bevindt.

De hoogte van de bebouwing loopt langzaam omhoog in de richting van de kerk. Vanzelfsprekend is dit geen consequent opgaande lijn, maar wordt dit profiel op speelse wijze bereikt. Het gevolg hiervan is dat het daklandschap een belangrijke rol speelt bij de beleving van het historische karakter. Ieder dakvlak leidt naar een volgend hoger gelegen vlak, totdat de top van het profiel is bereikt. Het daklandschap presenteert zich met andere woorden, duidelijk als de 'vijfde gevel'.

Naarmate het centrum van de stad wordt benaderd, wordt het karakter steeds 'steniger'. Vanaf de wallen gerekend wordt de stad eerst gekenmerkt door een groene band. Wat verder naar binnen is er sprake van lagere bebouwing en open terreinen of binnenplaatsjes. In het centrum is sprake van gesloten gevelwanden, representatieve bebouwing en bereiken de nokken de hoogste punten.

Afbeelding 7 – De vesting als geheel met de begrenzing van het beschermde stadsgezicht

Afbeelding 8 – Het beschermde stadsgezicht, met een schematische weergave van de NZ- en WO-profielen

3.2 Deelgebieden

3.2.1 het centrum van het centrum

Het binnengedeelte van de stad, of het centrum van het centrum, wordt gekenmerkt door gesloten gevelwanden en hoge bebouwing vergeleken bij de omgeving. In het westelijk deel staan vrijwel alle (historische) nokken haaks op de straat. In het oostelijk deel en zeker rondom de kerk zijn de nokken in de loop van de tijd parallel aan de straten gezet. Dit leverde een gevelwand op, die goed aansloot bij het dominante karakter van deze omgeving.

Het 'pleinkarakter' is door deze ingreep versterkt. Het gebied ten noorden van de kerk, dat wordt omvat door de Ridderstraat en de Eerste en Tweede Steeg heeft een nauwer karakter. Hier en daar zijn aan deze zijde van de stad nog pakhuisachtige volumes te ontdekken. Dat hangt ongetwijfeld samen met de nabijheid van het water. Het vertaalt zich ook enigszins in de bedrijvigheid. Waar de Kerkstraat voornamelijk het basiswinkelbestand voor zijn rekening neemt, wordt de Ridderstraat gekenmerkt door een meer gespecialiseerde detailhandel en dienstverlening.

De belangrijkste straat in de vesting is de Kerkstraat.

Deze loopt kaarsrecht op de kerk af. Helaas is het profiel van deze straat met een slinger aangelegd, waarschijnlijk als snelheidsremmende maatregel. Daarnaast zijn er ook fietsenrekken geplaatst die deze slinger versterken. Het gevolg is dat de Kerkstraat meer weg heeft van een slingerend dorpsstraatje dan van een voorname stadsstraat.

Afbeelding 9 – Het centrum van het centrum (aangegeven met rood)

3.2.2 De randen van het centrum

De randen van het centrum worden, zoals hierboven al een paar keer is aangegeven, gekenmerkt door opengebieden en voornamelijk lagere bebouwing. De gebieden worden voornamelijk gebruikt voor bewoning. De open terreinen geven toegang tot de achterkanten van de voornamelijk straten. Naast de cultuurhistorische waarde, hebben de open gebieden dus ook een belangrijke gebruikswaarde voor de burgers en bewoners van de stad.

In morfologisch opzicht vormen deze gebieden de geleidelijke overgang tussen de groene vestingwerken en de stenen stad. De zichtlijnen door de onderbroken gevelwand op de binnenstad zijn daarom van groot belang. Inbreiding of het dichtzetten van de binnenplaatsen en de gevelwanden zou daarmee een aantasting van de binnenstad vormen.

3.2.3 Het Tinneplein e.o.

Het Tinneplein is de locatie van de voormalige burcht. Het is de plaats in de stad die de meeste dynamiek heeft gekend. Vooral in recente tijden heeft het een aantal kenmerkende wijzigingen ondergaan. De bebouwing dateert uit verschillende perioden, maar het plein zelf – inclusief de meeste wanden – is afkomstig uit het laatste kwart van de 20e eeuw.

Afbeelding 10 – De randen van het centrum (aangegeven met rood)

Afbeelding 11 – Het Tinneplein e.o. (aangegeven met rood)

3.2.4 Vestingswerken

De vestingswerken – de combinatie van gracht, wal, stadsmuren en bruggen – zijn in feite nog maar een restant van wat ze ooit waren. Aan de oostzijde van de stad, ter hoogte van de Schipperswal, zijn ze volledig onherkenbaar. De dubbele gracht is verdwenen, alleen een lokale verhoging buiten het beschermd gezicht, ter hoogte van de kruising Dorpsweg-Grote Gracht-Kleine Gracht herinnert hier nog aan: dit is waarschijnlijk een restant van de wal die de scheiding tussen de twee grachten vormde.

De stadsgracht die overgebleven is, is vooral aan de noordzijde zo smal, dat deze in de huidige vorm maar moeilijk als verdedigingswerk gezien kan worden. Hun verdedigende functie hebben de vestingswerken verloren.

Al het bovenstaande betekent niet dat de defensiewerken daarmee hun waarde hebben verloren. Zoals in de meeste (vesting)steden hebben de verdedigingswerken een nieuwe functie gekregen: vertier en verpozing. Het groen is in deze steden een aangename afwisseling ten opzichte van het 'stedelijk geweld'. Daarnaast vormen de werken natuurlijk nog altijd een tastbare en beleefbare herinnering aan het vestingverleden.

In stedenbouwkundig opzicht zorgen de vestingswerken ervoor dat de twintigste eeuwse uitbreidingen op gepaste afstand van de stad gehouden worden. Het gevolg is dat de vestingstad als eenheid goed herkenbaar is. De hoogteverschillen – deels het gevolg van de aanleg van de vesting zelf – zijn door deze afstand beter beleefbaar. De stad presenteert zich daardoor als een dominant element in de omgeving.

Afbeelding 12 – De vestingswerken (aangegeven met rood)

4. Bouwstenen voor de cultuurhistorische paragraaf

In de hoofdstuk worden vanuit de cultuurhistorie van de stad bouwstenen aangeleverd om ruimtelijke ontwikkeling te kunnen contextualiseren of te begeleiden met respect voor het historische karakter. Het is daarbij van belang dat men zich realiseert dat het hier om algemene noties gaat. Vanzelfsprekend zijn er uitzonderingen te vinden op dit algemene verhaal. Sommige van deze uitzonderingen zijn verstoringen, andere vormen juist waardevolle toevoegingen aan de ruimtelijke kwaliteit van de stad.

Het is dus zaak om bij het opstellen van ruimtelijke plannen het historische karakter als uitgangspunt of vertrekpunt te gebruiken, maar niet als doel. Zolang moderne ingrepen zich maar goed voegen in dit historische karakter en ruimtelijke kwaliteit aan de omgeving toevoegen zijn deze mogelijk.

4.1 Vesting als geheel

- Hiërarchische opbouw komt sterk tot uitdrukking in verticaliteit. Zorg dat het profiel van de stad gehandhaafd blijft. Het is daarbij van belang om de kerk als richtpunt te nemen. Variatie blijft echter nodig om een zekere speelsheid te houden.
- Van de wallen af moet de rest van Hattem beleefbaar zijn als lager liggend.
- Van buiten de gracht moeten hier en daar doorzichten blijven om een doorzicht te krijgen op het hart van het centrum. Verberg binnenterreinen niet.
- herkenbare percelering.
- markeer alle punten waar verkeer de stad inkomt of uitgaat.
- versterk het vestingkarakter ten hoogte van de Schipperswal.
- handhaaf en versterk de ruimtelijke kwaliteit met goed kwaliteitsbeleid. Besteed hierbij aandacht aan de in deze stad zo belangrijke vijfde gevel: het daklandschap.

4.2 Deelgebieden

4.2.1 Hart van het centrum

- laat de nokrichting zoveel mogelijk aansluiten op de bestaande situatie. Historisch kaartmateriaal biedt behoorlijk betrouwbaar inzicht in het kappenplan van de stad.
- handhaaf de bestaande percelering; laat aangrenzende panden nooit aansluiten op goothoogte.
- laat aangrenzende bebouwing een duidelijk individuele uitstraling hebben.
- gebruik vaste rooilijn.

4.2.2 De randen van het centrum

- handhaaf open gebieden als cultuurhistorisch overblijfsel. Deze bieden doorzicht op het centrum. Zorg voor een verzorgd beeld. Laat de achterkanten beleefbaar, zonder dat verrommeling optreedt.
- laat de goten en nokken lager liggen dan in het centrum, waardoor de 'stapeling' van dakvlakken duidelijk beleefbaar is.

4.2.3 Het Tinneplein e.o.

- meer vrijheid mogelijk om een nieuwe interventie te plegen. Wel is het daarbij van belang om de plek herkenbaar te houden als voormalig kasteelterrein. Dat betekent dat het gebied plein moet blijven. De keuze om (een deel van) de contouren van het kasteel te visualiseren is prima. Over de wijze waarop kan worden nagedacht. Nu is gekozen voor lage muurtjes, waardoor er sprake is van een tamelijk dwingende en sturende inrichting van het plein. Het is ook goed denkbaar om de contouren zichtbaar te maken in het straatwerk en op basis daarvan te kiezen voor een nieuwe inrichting van het terrein.

5. Tot slot

4.2.4 Vestingwerken

- hanteer dit als het visitekaartje van de stad
- ga uit van een streng conserverend regime.
- Hanteer de vestingwerken om een sterke scheiding tussen vesting en de rest van de stad te benadrukken
- verbeter het karakter van het verdwenen stuk vestingwerk aan de Schipperswal; markeer de in- en uitgang daar.

De historische binnenstad van Hattem is zonder meer een unieke plek. Het is dan ook terecht een van rijkswege beschermd stadsgezicht. Dit houdt onder meer in dat er een beschermend bestemmingsplan moet worden opgesteld, dat recht doet aan de instandhouding van de cultuurhistorische waarden.

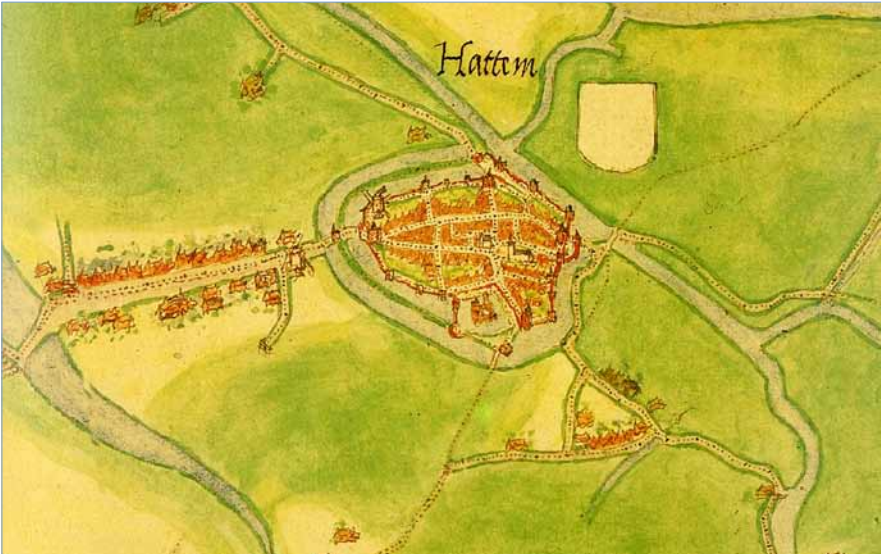
Dat is in het geval van Hattem door de weinig complexe opbouw van de stad goed te doen, zolang er maar rekening gehouden wordt met enkele basisprincipes. De uitwerking van deze principes in 'bouwstenen' is te vinden in paragraaf 4. De vertaling van deze bouwstenen in regels is vervolgens aan de gemeente, of het bureau dat het bestemmingsplan in opdracht van deze opstelt.

Principes:

- houdt de vesting visueel gescheiden van de rest van de stad. Goed omgaan met de vestingwerken zelf biedt hiertoe uitstekende handvatten.
- respecteer de in verticaliteit tot uitdrukking komende hiërarchische opbouw van de stad.
- biedt mensen buiten de stad doorkijkjes de stad in met behulp van de overgebleven 'openingen' in de buitenste gevelwand.
- zorg ervoor dat men vanuit de vesting duidelijk hoogte ervaart ten opzichte van het omliggende gebied.

datum: 29 april 2010

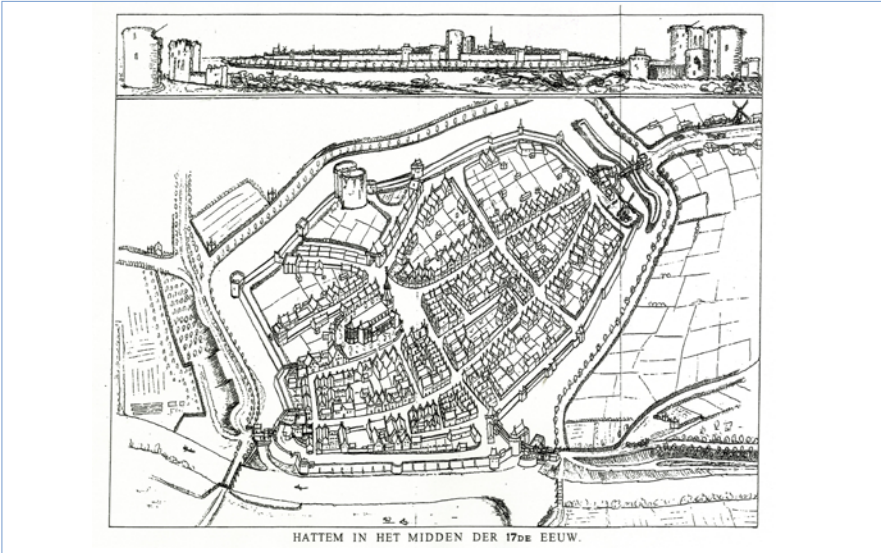
Bijlage 1 – ontwikkeling van Hattem op historische kaarten

ca 1550

ca 1780

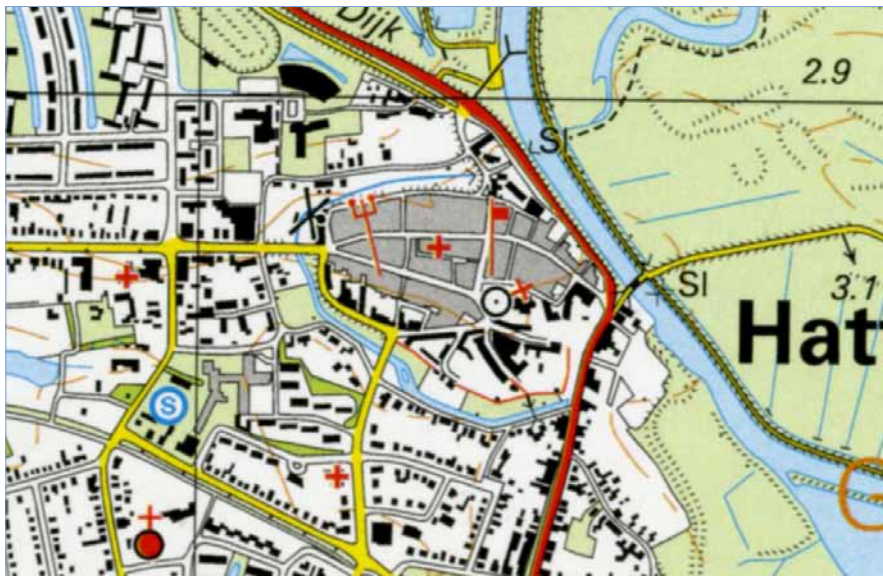
ca 1650 (afwijkende oriëntatie)

ca 1850

ca 1910

ca 2004